

Delovni pogoji v posameznih gospodarskih panogah

Uvod

Megatrendi, kot so digitalizacija, globalizacija ter demografske in podnebne spremembe, ne vplivajo samo na ponudbo delovne sile in povpraševanje po njej, temveč se odražajo tudi v delovnih pogojih in kakovosti ter trajnosti delovnih mest. Tehnološke spremembe so na številnih delovnih mestih preoblikovale organizacijo dela in vsebino nalog ter tudi znanja in spretnosti, ki so zanje potrebni. Skupaj z globalizacijo so spremenile poslovne modele, kar je privedlo do nastanka novih oblik zaposlitev, ki se razlikujejo od prevladujočih, standardnih zaposlitvenih modelov. Nekatere od teh sprememb so pozitivne, na primer avtomatizacija nevarnih nalog, ki zmanjšuje tveganje poškodb. Hkrati druga tveganja naraščajo, pojavljajo se celo nova, kar negativno vpliva na zdravje in dobro počutje delavcev. V teh razmerah je socialni dialog ključen element za iskanje rešitev.

Cilj tega poročila je, da na podlagi evropske raziskave o delovnih razmerah (EWCS 2015) opišemo in analiziramo težnje na področju kakovosti delovnih mest v desetih gospodarskih panogah, in sicer glede na naslednja štiri tematska področja:

- spreminjajoče se naloge ter znanja in spretnosti, usposabljanje in zaposljivost,
- nestandardne oblike zaposlitve in varnost zaposlitve,
- zdravje in dobro počutje ter prožna organizacija dela,
- zastopanost in možnost izražanja mnenja zaposlenih.

Ozadje politike

Evropska unija si že dolga leta prizadeva za izboljšanje delovnih razmer in pravic delavcev, kar je zapisano tudi v Pogodbi o delovanju Evropske unije (PDEU) ter potrjeno v Lizbonski strategiji in strategiji Evropa 2020. Evropski steber socialnih pravic temelji na dvajset ključnih načelih, ki so razvrščena v tri kategorije: enake možnosti in dostop do trga dela, socialna zaščita in vključenost ter poštene in pravični delovni pogoji. S sprejetjem stebra leta 2017 je glavna prednostna naloga politike postalo zagotavljanje poštenih in kakovostnih delovnih mest za vse delavce.

Evropska komisija je v zadnjih letih uvedla številne pobude za zagotavljanje poštenih delovnih pogojev.

Najpomembnejši med njimi sta ustanovitev Evropskega organa za delo in izvajanje direktiv EU o preglednih in predvidljivih delovnih pogojih ter usklajevanju poklicnega in zasebnega življenja. Socialni partnerji imajo v okviru medpanožnega in panožnega socialnega dialoga v državah članicah in na ravni EU izjemno pomembno vlogo pri oblikovanju politike zaposlovanja in socialne politike ter izvajanju evropskega stebra socialnih pravic. Raziskave o kakovosti delovnih mest in delovnih razmerah imajo ključen vpliv na politične pobude in pobude socialnih partnerjev, delavcem pa pomagajo, da se prilagodijo spreminjajočemu se svetu dela.

Ključne ugotovitve

Razlike v kakovosti delovnih mest je mogoče zaznati znotraj posameznih gospodarskih panog in tudi med njimi. Za kmetijstvo, proizvodnjo, gradbeništvo, trgovino in gostinstvo ter prevoznništvo so značilne bolj omejene možnosti za poklicno napredovanje, nižje stopnje izobrazbe in manjša avtonomija, slabša kakovost delovnega časa in manj varno fizično okolje. Na področju finančnih storitev je opaziti boljše fizično okolje in večje možnosti napredovanja ter višjo stopnjo izobrazbe, vendar je to pogosto povezano z večjo intenzivnostjo dela. Znotraj posameznih panog je značilno, da imajo vodstveni delavci, strokovnjaki in tehniki ter visoko izobraženi delavci na splošno bolj kakovostna delovna mesta kot drugi zaposleni.

Spremembe zahtev glede nalog ter znanj in spretnosti so pomembno vplivale na zaposlitvene in delovne pogoje. V obdobju od leta 2010 do 2015 so se znatno spremenile naloge, ki so jih delavci morali opravljati. Uporaba IKT se je izredno povečala, naraslo je število kognitivnih nalog in upadlo število ponavljajočih se in fizičnih nalog. Glede na zgoraj navedeno je usposabljanje ključni element za zagotavljanje zaposljivosti delavcev. Vendar imajo delavci, ki opravljajo fizične in rutinske naloge, za katere obstaja veliko tveganje, da bodo avtomatizirane, bolj omejene možnosti za usposabljanje in se štejejo za manj zaposljive od drugih delavcev.

Nestandardne oblike zaposlitve se bistveno razlikujejo od stalnih oblik zaposlitve za polni delovni čas pri enem delodajalcu, saj so zanje značilni nižja kakovost delovnega mesta in slabše delovne razmere – to zlasti velja za delavce s kratkotrajnimi pogodbami za določen čas. Nestandardne oblike zaposlitve so povezane tudi z negotovostjo delovnega mesta. Za to skupino delavcev sta v vseh skupinah držav in panogah, obravnavanih v tem poročilu, značilni visoka negotovost delovnih mest in nizka varnost zaposlitve.

Medtem ko sta zdravje in dobro počutje zaposlenih v večini panog blizu povprečja EU, je za nekatere značilno razmeroma slabše zdravje pri delu, predvsem zaradi neugodnih delovnih pogojev. Visoke kognitivne zahteve, razen redkih izjem, negativno vplivajo na usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja, tudi če so uravnotežene s svobodo pri organizaciji dela (možnost neodvisnega sprejemanja odločitev, povezanih z delom). Podobno nekatere vrste organizacije dela, za katere so značilni delo na daljavo in digitalne tehnologije, v primerjavi s standardnim načinom dela dajejo slabše rezultate pri usklajevanju poklicnega in zasebnega življenja ter nekaterih kazalnikov zdravja. Primer takega razvoja je sektor finančnih storitev.

Zastopnost delavcev je pomemben dejavnik pri prizadevanjih za izboljšave na teh področjih. Raziskave kažejo, da obstaja v nekaterih panogah nizka raven sindikalnega zastopstva, na primer v kmetijstvu, gradbeništvu, trgovini in gostinstvu, to pa so tudi panoge z velikim deležem delavcev na negotovih delovnih mestih in brez dostopa do usposabljanja. Neobstoje oblik za zastopanje in izražanje mnenj delavcev je v večini dejavnosti povezan s slabšo kakovostjo delovnih mest in višjo intenzivnostjo dela, manj privlačnim socialnim okoljem in bolj omejenimi možnostmi.

Smernice politike

- Prevoznništvo, gradbeništvo, trgovina in gostinstvo so panoge, v katerih obstajajo posebne potrebe po usposabljanju, saj so se v njih zahteve glede nalog v zadnjih letih bistveno spremenile. V primerjavi s povprečjem EU delavci v teh panogah poročajo o večji negotovosti delovnih mest in nižji zaposljivosti, hkrati pa so deležni manj usposabljanj. Potrebna so precejšnja prizadevanja politike, da bi delavce iz teh panog vključili v programe vseživljenjskega učenja ali usposabljanja v podjetjih, s pomočjo katerih bi se lahko prilagodili novim nalogam ali poiskali druga delovna mesta.

- Ker gradbeništvo in zdravstvo beležita najslabše rezultate pri kazalnikih zdravja, je treba to upoštevati pri oblikovanju prihodnjih strategij varnosti in zdravja pri delu na nacionalni ravni in ravni EU. V teh panogah bi morali okrepiti prizadevanja za preprečevanje fizičnih tveganj in obravnavanje vedno večjih zahtev na delovnem mestu. Poleg tega se je treba spopasti s slabim socialnim okoljem, v katerem delajo številni zaposleni na področju zdravstvenih storitev.
- Prednostna naloga je izboljšanje položaja oseb z nestandardnimi zaposlitvami, zlasti v kmetijstvu, gradbeništvu, trgovini in gostinstvu ter finančnih in drugih storitvah. Oblikovalci politik in socialni partnerji bi morali pripraviti ukrepe, s katerimi bi obravnavali pomembna vprašanja, kot so razvoj znanj in spretnosti, varnost delovnega mesta in intenzivnost dela. V primerjavi s standardnimi delovnimi razmerami sta pri tej vrsti zaposlitve usposabljanje in varnost delovnega mesta še vedno uvrščena razmeroma nizko. Namen nedavne direktive o preglednih in predvidljivih delovnih pogojih je pomagati delavcem z nestandardnimi oblikami zaposlitve pri prehodu na varnejša delovna mesta, tako da se jim zagotovi brezplačno obvezno usposabljanje.
- Oblikovalci politik in socialni partnerji bi se morali osredotočiti na izboljšanje delovnih in zaposlitvenih pogojev v različnih panogah, kot so finančne in druge storitve ter javna uprava, na katere imajo spremembe pri organizaciji dela, delo na daljavo in digitalizacija večji vpliv. Nove prakse digitalnega dela prinašajo prednosti in slabosti, ki jih je treba obravnavati. Morda bi bilo treba spremeniti predpise ali ukrepe, da bi uveljavili obstoječe omejitve delovnega časa ter preventivne ukrepe za zdravje in varnost.
- Socialni partnerji in vlade bi morali posebno pozornost nameniti delavcem na delovnih mestih, na katerih ni nobene oblike zastopnosti delavcev, zlasti v kmetijstvu, trgovini in gostinstvu ter gradbeništvu. Socialni partnerji bi morali razmisliti o strategijah za spodbujanje večje udeležbe teh delavcev prek neposrednih in/ali predstavniških kanalov.
- Socialni partnerji so opozorili na posebne izzive na področju delovnih pogojev, ki so posledica zdravstvene krize zaradi bolezni covid-19. V vseh panogah bodo zato imeli socialni partnerji in socialni dialog še naprej pomembno vlogo. Vprašanja, kot sta intenzivnost dela in škodljivo socialno vedenje, so vedno bolj razširjena, čeprav se v različnih panogah pojavljajo v različnem obsegu.

Dodatne informacije

Poročilo „Working conditions in sectors (Delovni pogoji v posameznih gospodarskih panogah)“ je na voljo na spletnem naslovu <http://eurofound.link/ef19005>.

Vodja raziskav: Oscar Vargas Llave
information@eurofound.europa.eu